

BŪVNICĪBAS NOZARES LOMA LATVIJAS TAUTSAIMNICĪBĀ THE CONSTRUCTION SECTOR ROLE IN ECONOMY OF LATVIA

Sintija Sārtaputna

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, sintija.sartaputna93@gmail.com, +371 20195529,

Rēzekne, Latvija

Zinātniskā vadītāja: **Iveta Mietule**, Dr.oec., profesore

Abstract. *The construction industry is an integral part of the economy, and there will be always demand for construction activities. All the time are being built all supermarkets, shopping malls, entertainment centers, and people periodically want to change their homes. Also technological developments would not make sense if there were no such sectors as construction. The study gives a general description of construction sector in Latvia and also gives an insight into the construction sector role in economics of Latvia in last five years.*

Keywords: *construction, economics development, construction sector analysis, Latvia*

Ievads

Būvniecības nozare ir tā tautsaimniecības nozare, kurai vienmēr būs būtiska loma kopējā ekonomikā. Ikvienam ir nepieciešams jumts virs galvas, ceļi, kur pārvietoties un atpūtas vietas, tādēļ nemitīgi tiek būvēti jauni lielveikali, tirdzniecības centri, izklaides centri, kā arī ejot laikam un mainoties modei arī cilvēkiem rodas vēlme kaut ko renovēt savos mājokļos.

Attīstoties zinātnei un tehnoloģiskajai attīstībai tiek radītas arvien jaudīgākas un modernākas tehnoloģijas, iekārtas un mehānismi, kuru realizācija lielākoties notiek tādās nozarēs kā būvniecība. Tas nozīmē to, ka arī tehnoloģiju attīstībai nebūtu jēgas, ja nebūtu tādas nozares kā būvniecība, kur tās izmantot.

Sabiedrības dzīves līmeņa paaugstināšanas nolūkos, arī pašvaldības izmanto iespēju ar Eiropas Savienības projektu atbalstu atjaunot izglītības iestādes, kultūras objektus, ceļus un citos katrai pašvaldībai nozīmīgākos objektus.

Pētījuma mērķis ir veikt būvniecības nozares galveno rādītāju analīzi un izvērtēt būvniecības lomas nozares lomu Latvijas tautsaimniecībā. Lai šo mērķi sadniegtu, tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. Sniegt būvniecības nozares vispārīgu raksturojumu;
2. Analizēt galvenos būvniecības nozares raksturojošos statistikas rādītājus Latvijā;
3. Noformulēt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus būvniecības nozares attīstībai Latvijā.

Raksta izstrādei tika izmantota nozares literatūra, LR Centrālās statistikas pārvaldes un Būvniecības informācijas sistēmas dati.

Rakstā izmantotās metodes: monogrāfiskā, statistikas un grafiskā metode, kā arī iegūto datu matemātiska apstrāde.

Pētāmais periods: 2012.gads – 2016.gads.

Būvniecības nozares vispārīgs raksturojums

Ar terminu *būvniecības process* saprot ražošanas procesu, kura galamērķis ir jaunu ēku un būvju radīšana, esošo ēku un būvju rekonstrukcija, renovācija, atjaunošana, remonts, to pilnīga demontāža vai pārvietošana (*Būvniecības vadības rokasgrāmata, 2016*).

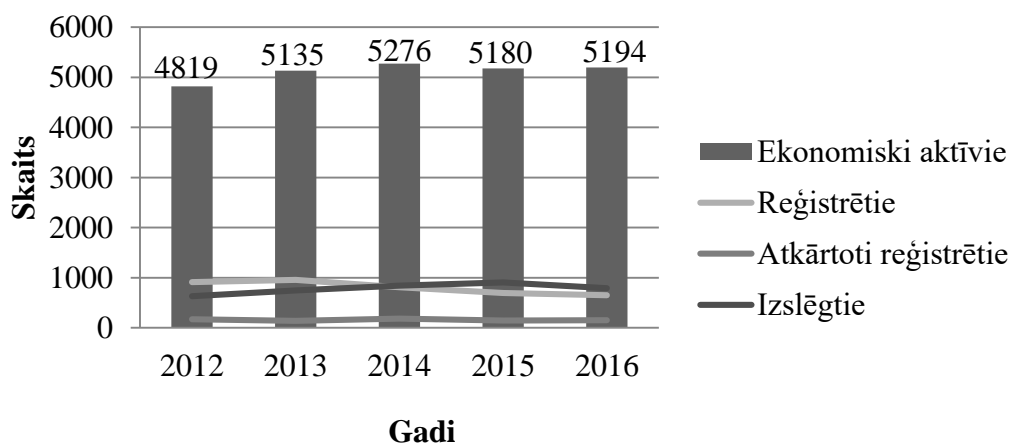
Būvražošana aptver dažādus būvdarbu veidus, kuru realizācijas rezultātā tiek uzbūvētas, rekonstruētas, renovētas dažāda tipa ēkas un būves, tais skaitā inženiertehniskās, kopumā vai atsevišķās daļās, kārtās utml. Katrs darbu veids ietver daudzus vairāk vai mazāk sarežģītus būvniecības procesus (*Būvniecības vadības rokasgrāmata, 2016*).

Viens no būvniecības politikas galvenajiem mērķiem ir uzņēmējdarbības vides uzlabošana, valsts administratīvās sistēmas pilnveidošana, kā arī administratīvā sloga samazināšana. Instruments šo mērķu sasniegšanā ir būvniecību reglamentējošo normatīvo aktu sistēmas pilnveidošana un nozares institucionālās sistēmas uzlabošana un optimizēšana. Būvniecības valsts kontroles birojs, kas likumā un MK noteikumos paredzētajos gadījumos veic būvdarbu valsts kontroli un būvju ekspluatācijas uzraudzību, organizē ekspertīzes un piešķir

patstāvīgās prakses tiesības speciālistiem būvekspertīzes jomā, kā arī veic patstāvīgās prakses uzraudzību (*Ziņojums par Latvijas.., 2016*). Taču, nereaugies un kontroles mehānismiem valstī, būvniecības darbību var ietekmēt daudz un dažādi gan ārējie, gan iekšējie faktori. Kā būtiskākos no iekšējiem faktoriem varētu minēt: uzņēmuma mērķus un uzdevumus, vadības profesionalitāti uzņēmumā un darba organizāciju. Būtiskākie ārējie faktori: klienti, resursu piegādātāji, konkurenti, preču un pakalpojumu ārējā tirzniecība; valsts ekonomiskā politika u.c. Bezdeficīta budžets, ierobežota valsts investīciju programma, lieli nodokļi un augsta refinansēšanas likme būtiski samazina būvniecības nozares attīstības iespējas (*Vanags, 2007. 11.,16., lpp.*). Tas nozīmē to, ka tautsaimniecība kopumā un būvniecības nozares attīstība ir savstarpēji saistītas, jo būvniecības nozares attīstības nosacījums ir tautsaimniecības izaugsme. Ja ekonomiskā situācija valstī pasliktinās, nekavējoties samazinās mājokļu būvniecība, tai seko komerciālo, ražošanas un infrastruktūras objektu būvniecības samazinājums. Taču, ja ekonomiskā situācija uzlabojas, tad vispirms jūtama būvniecības aktivizēšanās komerciālajos uzņēmumos, pēc tam ražošanas uzņēmumos un vienlaicīgi valsts un pašvaldību finansētajos infrastruktūras objektos, tikai pēc tam, palielinoties ienākumiem, sāk paplašināties arī mājokļu būvniecība (*Skribans, 2010.,97.lpp.*).

Būvniecības nozare spēj stimulēt arī ekonomisko izaugsmi citās nozarēs. Būvniecības nozare ir top četrinieka no divdesmit ekonomikas nozarēm, kuras nodrošina starpnozaru saikni. Tā kā liela daļa celtniecības materiālu un izejvielu tiek iegādātas lielos apjomos no citu nozaru piegādātājiem. Būvniecības nozares paplašināšanās var stimulēt paplašināšanos arī tai piesaistītajām nozarēm. Tā kā pieprasījums pēc būvniecības ir iegūts pateicoties pieprasījumam no citām ekonomikas nozarēm, būvniecības var veikt ieguldījumu ekonomikā, tikai tad, ja ir pietiekams pieprasījums (*Dang T.H. Giang G, Pheng L.S., 2011*).

Viens no rādītājiem, kurš ataino būvniecības nozares situāciju pētāmajā periodā ir būvkomersantu skaita pieaugums vai samazinājums. Ekonomiski aktīvo, reģistrēto, atkārtoti reģistrēto un izslēgto būvkomersantu skaita izmaiņas laika posmā no 2012.-2016.gadam ir attēlotas 1.attēlā.

Avots: autora viedots pēc CSP datiem

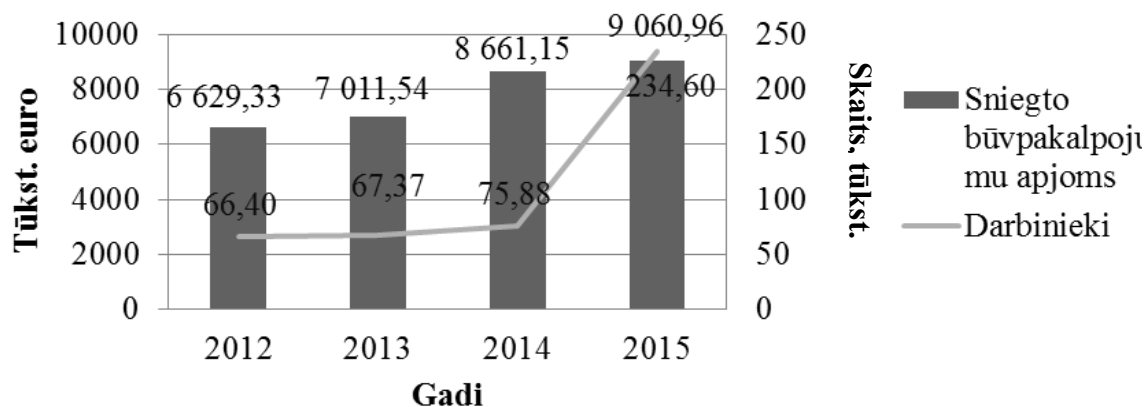
1.att. Ekonomiski aktīvo būvkomersantu skaits, to reģistrācija un izlēģšana 2012-2016.gadā

Nemot vērā būvniecības nozares specifiku, tās ilgstošo raksturu, apmierināt pieaugošu pieprasījumu momentāni nav iespējams izdarīt (*Skribans, 2010.,97.lpp.*). Tādēļ arī nav vērojamas būtiskas būvkomersantu skaita izmaiņas pēdējo piecu gadu laikā. 2016.gadā Latvijā pastāvēja 5194 ekonomiski aktīvo būvkomersantu. Taču 2016.gadā, salīdzinājumā ar 2012.gadu to ir kļuvis par 7.78% jeb par 375 būvkomersantiem vairāk. Vienlaicīgi novērojams izslēgto būvkomersantu skaita neliels pieaugums. 2016.gadā ir izslēgti par 24.84% jeb 157 būvkomersantiem vairāk nekā 2012.gadā. Arī Reģistrēto uzņēmumu skaita pieaugums ir vērojams tikai 2013.gadā, kad bija reģistrējušies 956 būvkomersanti, kas ir par 41 vairāk nekā 2012. Laika posmā no 2014. gada līdz 2016.gadam reģistrēto būvkomersantu skaits ir samazinājies par

19,60%. Taču, atkārtoti reģistrēto būvkomersantu skaits pētāmajā periodā nav būtiski mainījies, gadā vidēji 161 būvkomersants veic atkārtotu reģistrāciju.

Būvniecības nozares loma tautsaimniecībā

Viens no veidiem kā tiek mērīts būvniecības ieguldījums ekonomikā ir nodarbināto cilvēku skaits būvniecībā. Nodarbinātības līmenis būvniecības nozarē ir cieši saistīts ar valsts ekonomisko izaugsmi un būvniecība ir tā nozare, kur nodarbinātība tiek nodrošināta ilgstošākā periodā. Taču būvniecība var tik izmantota arī ļaunprātīgi, tā var kalpot kā lēts veids, kā uzņemt nekvalificētu darbaspēku caur valsts bezdarbnieku programmu, kā rezultātā tiek mazināta veselīga būvniecības nozares attīstība (Dang, Giang, Pheng, 2011).

Avots: autora viedots pēc Būvniecības informācijas sistēmas datiem

2.att. Sniegto būvpakalpojumu apjomus un vidējais būvniecības nozarē nodarbināto skaits 2012.-2015.gadā

Pēc 2.attēlā attēlotās informācijas var redzēt, ka palielinoties sniegto būvpakalpojumu apjomam palielinās arī būvniecībā nodarbināto darbinieku skaits. Redzams, ka 2015.gadā ir vērojams straujš būvniecībā nodarbināto skaita pieaugums, kurš salīdzinājumā ar 2014.gadu ir pieaudzis par 3 reizēm. Taču, lielā skaita izmaiņas var skaidrot ar to, ka būvniecības nozare var strauji paaugstināt darbinieku skaitu ražošanas apjomus, pieaicinot strādniekus no citām nozarēm, bezdarbniekus vai darba migrantus, jo lielākā daļa darbu būvlaukumā neprasa specifiskas iemaņas, to var izpildīt katrs strādnieks (Skribans, 2010.,97.lpp.).

Kā minēts ziņojumā par Latvijas tautsaimniecības attīstību (2016), līdz 2020.gadam būvniecības nozarē nodarbināto skaitu plānots palielināt par 1.2%. Šajā ziņojumā arī norādīts, ka 2015.gadā vidējā bruto darba samaksa mēnesī būvniecības nozarē bija 788 EUR, kas ir par 3,81% mazāk nekā valsts vidējā bruto darba samaksa mēnesī.

Lielākais devums IKP pieaugumā pēdējos gados ir bijis uz iekšējo pieprasījumu orientētām nozarēm. Pēc apjomīgas lejupslīdes krīzes laikā izaugsme ir atsākusies būvniecības nozarē, ko lielā mērā veicina publiskie pasūtījumi un ES fondu projekti (Ziņojums par Latvijas..., 2016). Iekšzemes kopprodukta apjoms būvniecības nozarē attēlots 1.tabulā.

1.tabulas dati liecina, ka laika posmā no 2012. līdz 2016.gadam IKP rādītājs Latvijā ar katru gadu ir pieaudzis, taču būvniecības nozares radītais IKP īpatsvars ar katru gadu nedaudz samazinās, bet vidēji ir sastādījis 5,52% no kopējās IKP vērtības. IKP Latvijā pētāmajā periodā ir palielinājies par 14,33%, kamēr būvniecības nozarē samazinājies par -8,55%. Ja IKP pieaugums ik gadu nemainīgi pieaug par apmēram 3%, tad būvniecības nozarē situācija ir mainīgāka. Laika posmā no 2012. līdz 2014.gadam ir vērojams būvniecības IKP palielinājums, arī salīdzinājumā ar pieaugumu pret iepriekšējo periodu, pieaugums ir bijis straujāks kā kopējās IKP vērtības pieaugums Latvijā. Taču, 2015.gadā un 2016.gadā ir vērojams būvniecības IKP straujš samazinājums, kas skaidrojams ar to, ka dzīvojamo, nedzīvojamo ēku un inženierbūvju būvniecības un remonta apjomi samazinājās par -1,25% 2015.gadā un -18,22% 2016.gadā, kad samazinājās dzīvojamo māju un inženierbūvju būvniecības un remontdarbu apjomi. Inženierbūvju būvniecības un remontdarbu apjoms 2016.gadā salīdzinot ar

2015.gadu ir samazinājies par 34,54% jeb 380 843,20 milj.euro, kas lielā mērā skaidrojams ar ES struktūrfondu apguves cikliskumu.

1.tabula

Iekšzemes kopprodukta apjoms būvniecības nozarē un Latvijā 2012.-2016.gadā

Rādītājs	2012	2013	2014	2015	2016
IKP būvniecībā, milj.euro	1 243 743	1 320 485	1 397 083	1 381 676	1 137 344
Izmaiņas ret iepriekšējo periodu, %	-	6,17	5,80	-1,10	-17,68
IKP Latvijā, milj.euro	21 885 615	22 786 509	23 631 156	24 368 269	25 021 334
Izmaiņas ret iepriekšējo periodu, %	-	4,12	3,71	3,12	2,68
Būvniecības nozares IKP īpatsvars no kopējā IKP	5,68	5,80	5,91	5,67	4,55

Avots: autora viedots pēc CSP datiem

Ieguldījumi būvniecībā un īpaši inženierbūvju būvniecībā 2016.gadā bija gandrīz par 10% mazākā apjomā nekā pirms gada. Ieguldījumu samazinājums galvenokārt ir saistīts ar ES struktūrfondu apgušanas cikliskumu. Sagaidāms, ka investīcijas Latvijas tautsaimniecībā saglabās mērenu pieaugumu (*Ziņojums par Latvijas..., 2016*).

Svarīgs ir arī būvniecības nozares eksporta un importa īpatsvars kopējā valsts eksporta un importa struktūrā (skat. 2. tabulu).

2.tabula

Eksporta un importa rādītāji būvniecības nozarē 2012.-2016. gadā

Rādītājs		2012	2013	2014	2015	2016
Eksports	Apjoms, milj. euro	71 579	89 623	83 279	103 826	108 410
	Izmaiņas pret iepriekšējo gadu,%	-	25,21	-7,08	24,67	4,42
	Īpatsvars no kopējā LV apjoma, %	0,73	0,89	0,81	1,00	1,05
Imports	Apjoms, milj. euro	197 686	200 391	173 641	183 748	138 199
	Izmaiņas pret iepriekšējo gadu,%	-	1,37	-13,35	5,82	-24,79
	Īpatsvars no kopējā LV apjoma, %	1,58	1,59	1,37	1,47	1,13

Avots: autora viedots pēc CSP datiem

Vērojams pozitīvs būvniecības nozares eksporta rādītāju pieaugums. 2016.gadā salīdzinājumā ar 2013.gadu būvniecības nozares eksporta apjoms ir pieaudzis par 51,41%, kas ir pilnīgi pretēji IKP rādītājam, ko varētu skaidrot ar to, ka mazinoties pieprasījumam Latvijā, būvkomersanti ir apguvuši tirgus ārzemēs. Lai gan importa apjomi ir lielāki par eksporta apjomiem, to apjomi pētāmajā laika periodā ir samazinājušies par 30,09% . Redzams, ka arī būvniecības nozares īpatsvars kopējā eksporta struktūrā ar katru gadu pieaug, taču imports

samazinās, kas nozīmē to, ka šī nozare dod būtisku ieguldījumu Latvijas tautsaimniecības attīstībā.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Būvniecības nozare, laika periodā no 2012.-2016.gadam ir radījusi 168 tūkst. jaunas darba vietas, kas norāda uz tās nozīmīgo lomu Latvijas tautsaimniecībā.
2. Sakarība starp ekonomisko attīstību un būvniecības nozari ir sarežģīta, jo būvniecības nozare ir cieši saistīta arī citām nozarēm, tādēļ nevar izprast vai būvniecības nozares īpatsvara samazinājums IKP struktūrā ir tieši būvniecības radītās sekas.
3. Būvniecības nozares attīstību ietekmē ES struktūrfondu pieejamība un izmantošana.
4. Būvniecības nozare dod pozitīvu pienesumu Latvijas tautsaimniecībai, par ko liecina importa un eksporta rādītāji- pētāmajā laikā imports samazinājies par 30,09% taču eksporta apjoms palielinājies par 51,41%.
5. Lai objektīvāk novērtētu būvniecības nozares lomu ekonomikā, pētījuma ietvaros ir ieteicams izvēlēties vismaz 10 gadu periodu.
6. Valstij un pašvaldībām aktīvāk jāiesaistās ES struktūrfondu līdzekļu apgūvē, lai nodrošināt būvuzņēmējiem lielākas darba iespējas reģionos un kāpināt nodarbinātību reģionos.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Būvniecības informācijas sistēmas mājas lapa [tiešsaiste]. [atsauce 15.05.2017.]. Pieejas veids: <https://bis.gov.lv/bisp/statistika/buvkomersantu-registrs/buvkomersantu-registra-statistika-2005-2016gadam>
2. *Būvniecības vadības rokasgrāmata*, Dienas Bizness, Rīga, 2006
3. DANG T.H. GIANNING, PHENG L.S. *Role of construction in economic development: Review of key concepts in the past 40 years* [online]. Department of Building, School of Design and Environment, National University of Singapore [cited 15.05.2017] Available from Internet: <http://www.sciencedirect.com>
4. LR Centrālās statistikas pārvaldes mājas lapa [tiešsaiste]. [atsauce 16.05.2017.]. Pieejas veids: <http://www.csb.gov.lv/>
5. SKRIBANS, V. *Uzņēmējdarbības vides būvniecības attīstības modeļi Latvijā*. Rīga: RTU Izdevniecība, 2010.97.lpp
6. VANAGS, J. *Būvuzņēmuma saimnieciskās darbības vērtēšana: mācību grāmata* Rīga: RTU izdevniecība, 2007. 11;16 lpp.
7. *Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību* [tiešsaiste]. LR ekonomikas ministrijas publikācija [atsauce 15.05.2016.]. Pieejas veids: https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/2016_jun.pdf

Summary

The construction sector is important for economic of Latvia. During the researched period from 2012 to 2016 the number of employees in this sector has increased by 168 thousand workers. GDP composition construction industry averaged 5,52%. During researched period, construction sector import volume decreased by 30.09% but the volume of exports increased by 51.41%. Also this industry is able to stimulate the economic growth of other sectors. As the majority of the construction materials and raw materials are purchased in large quantities from suppliers in other sectors, the construction sector expansion can stimulate expansion and its affiliate industries. The construction industry are affected by the EU's structural funds availability and use, for this reason the state and local governments actively need to involve in EU Structural projects learning and implementation to ensure better employment opportunities for construction companies in the regions and to increase employment in the regions. In order to objectively assess the construction sector role in the economy for research period is recommended to choose a minimum of 10 years.